

Internet in človekove pravice: Premik od informacij do elektronskega poslovanja

MARKO HABJAN

Melikova 7, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

Internet se konstantno spreminja. Spreminja se celo sam model za rabo oz. smer uporabe interneta kot informacijske tehnologije (IT). V l. 2000 smo lahko, navkljub globalni gospodarski recesiji IT, opazili občuten premik od informacije k transakcijam oz. k elektronskem poslovanju (e-commerce). Priče smo tudi vedno večjim in množičnim pravnim posegom v kiberprostor, ki, skupaj z razvojem in razširitvijo spletnega trgovanja (e-trgovine) nad brezplačnim dostopom do vrednih in koristnih informacij ali storitev, vzpostavljajo nove meje interneta. Vpliv off-line družbenega konteksta, organizacij in institucij je pri uporabi interneta torej še vedno dovolj velik in efekten. In ravno tega se vlade in multinacionalne korporacije močno zavedajo, ko posegajo posegajo v kibernetski svet interneta izključno le kot re-aktualizacija off-line družbeno veljavne izkušnje. Vendar pa takšni pravniški posegi v kiberprostor pogosto občutno kršijo človekove pravice, saj niso v skladu s temeljnim namenom interneta v podpori svobodi govora in misli (ki pa je bil sicer res zamišljen v malce preveč romantični ali anarhični smeri, glej npr. "Deklaracijo o neodvisnosti kiberprostoru" J. P. Barlowa). Glede na naravo spoznavnega principa, da je internet tudi "drugačne vrste objekt" družboslovnega in humanističnega spozna(va)nja, ki od raziskovalcev zahteva "zavestno premaknitev fokusa" in raziskovalnih metod, je potreben bolj specifičen pristop k pravnemu urejanju interneta; in ravno takšne vrste že obstoječih in - še posebno - bodočih raziskav v smeri interakcije med on-line in off-line družbeno izkušnjo je oz. bo nujno potrebno upoštevati. Civilna družba in nekatere organizacije za varstvo človekovih pravic, skupaj "v realnem svetu" in v kiberprostoru (npr. Global Internet Liberty Campaign), se tega zavedajo že vse od razvoja svetovnega spleta (WWW) dalje, zato pa tudi že delujejo v smeri zaščite človekovih pravic vseh uporabnikov interneta.

Ključne besede: Internet, elektronsko poslovanje, kiber prostor, multinacionalne korporacije, človekove pravice, svoboda govora, pravno urejanje interneta

ABSTRACT

THE INTERNET AND HUMAN RIGHTS: THE EXTENSION AND DEVELOPMENT OF E-COMMERCE OVER THE FREE ACCESS TO VALUABLE AND USEFUL INFORMATION OR SERVICE

Internet changes constantly. The design or pattern for the usage of the Internet as information technology itself changes. In the year 2000 a considerable shift from

information to transaction can be observed in spite of global economic recession of information technology, in sense, that the Internet is being overrun by the advance of commerce (e-commerce). Increased legal restriction can be noticed as well. We, therefore, witness the new frontier of the Internet, established by the development and extension of e-commerce over the free access to valuable and useful information or service. The influence of the off-line social context, organisations and institutions on usage of the Internet is thus quit noticeable and effective. And this is what governments and corporations are very well aware of when intervening in cyberspace exclusively as transforming the off-line socially valid experience. However, such legal interventions in cyberspace are often gross violation of human rights, because they are not in accordance with the original democratic purpose of the Internet, which was in favour of freedom of speech and thought (it is true that this original purpose was imagined in more romantic or anarchic way, see, for example, J. P. Barlow's "A Cyberspace Independence Declaration" on WWW). According to the nature of cognitive principle to which the Internet is a "different sort of object" of social and humanistic cognition as well, which demands "a conscious shift of focus" of research methods, a more specific approach to the legal control of cyberspace is needed and previous and especially future researches oriented towards the interaction between on-line and off-line social experience, are to be taken into account. Civil society and some human rights watch organisations, both "in real life" and in cyberspace (for example Global Internet Liberty Campaign) have noticed this problem since the rise of world wide web (WWW) and have already undertaken some actions for the protection of human rights of all Internet users.

Key words: the Internet, electronic commerce, cyberspace, multinational corporations, human rights, freedom of speech, legal regulation of the Internet

1. Preobrazbe interneta

Internet se konstantno spreminja.¹ Spreminja se njegova vsebina, velikost in oblika, spreminja se tehnologija, s katero dostopamo do interneta, spreminjajo se računalniki (*hardware*), s katerimi delamo, spreminja se programje (*software*), spreminja se sama mrežna struktura interneta, spreminja se vsebina spletnih strani. Vse te spremembe najbolje spoznamo z lastno kontinuirano uporabo internetnih servisev ter spletnih vsebin in storitev. Spreminja se torej sam **model za rabo** interneta oz. smer uporabe interneta, saj smo lahko v l. 2000 opazili občuten premik od informacije k transakcijam oz. k **elektronskemu poslovanju** (*e-commerce*). Hkrati smo bili v l. 2000 priča (vse)splošni recesiji v industriji informacijske tehnologije (IT), ki se je na globalnem področju t.i. *dotcom* spletnih podjetij pokazala z izgubo, odpuščanjem zaposlenih in ukinjanjem e-podjetij, ki so se ukvarjala predvsem s e-prodajo. Preživeli so le največji in najbolj poznani: *Amazon.com* npr. je celo povečal prodajo (seveda na račun drugih, manj znanih in propadlih).

¹ Zaradi nepretrganega razvoja, nenehnih sprememb in različnih rab informacijskih tehnologij (IT) je potrebno vedno, kot eno od osnovnih metodoloških načel raziskovanja IT, takšne in podobne družbene analize IT vedno časovno umestiti: pričujoči zapis obsega obdobje devetdesetih ob koncu leta 2000.

Te ekonomske splošne razmere so bile strukturni okvir za zaostritev razmer v kiberprostoru (*cyberspace*), kjer se konstantno pojavljajo nove meje (*new frontiers*), ki zmanjšujejo demokratični potencial interneta. Že vse od nastanka in uporabe svetovnega spleta l. 1991 naprej se regulacije in deregulacije kiberprostora vedno bolj množijo. Vzroke za vzporedne regulatorne procese je potrebno vedno iskati v *on-line* primerih, ki nikakor niso nepovezani, neodvisni od *off-line* družbene izkušnje, kot bi lahko kdo pomislil. V raziskovanju družbenih procesov in razmerij posameznikov ter skupin, povezanih z internetom kot tehnologijo, ki širi svoje tehnološke mrežne meje **izven** teh meja, še posebej na področje družbenega, je pač nujno potrebno upoštevati spoznavno načelo, da je internet **tudi** "drugačne vrste objekt" družboslovnega in humanističnega spozna(va)nja, ki od raziskovalca (in uporabnice, uporabnika) zahteva "zavestno premaknitev fokusa" in raziskovalnih metod.² Te zahteve potrjujejo določene specifičnosti, ki jih pred uporabnice in uporabnike postavlja sama tehnologija, vsak sam pa jih doživlja na sebi lasten in znanju ustrezen način, npr.: v tekstualno formirani in diskurzivno omejeni komunikaciji; v zelo subjektivno doživetem, sicer linearnem času in hipertekstno (nelinearno) orientiranem prostoru, po katerem se uporabnik "na internetu giblje"; v hipertekstu kot načinu branja; v multiplih identitetah v virtualnih skupnostih, ki se porajajo v kiberprostoru; v odnosih lastnine, avtorskih pravic in celo človekovih pravic (in njihovih omejitev).

2. Definiranje vrednosti interneta

V sodobnem, tržno orientiranem smislu ekonomske logike se pri uporabi interneta vzpostavlja **opozicija dveh spremenljivk**: povezava (*connection*)/dostop (*access*). Za dostop do večine vsebin, storitev in informacij na internetu "točka povezave ni pomembna s stališča vstopa".³ Kar na internetu iščemo ali nas zanima ipd., nekje je, vendar za uporabnice in uporabnike ni pomembno, kje; важно je le, da je nekje in da iskano dobimo. Zaradi "kolapsa distance med virom in sprejemnikom", ki je edinstven v dosedanjem človeškem izkustvu, se pojavljajo vedno bolj konstantne diskusije glede **lastništva** in **poštene** uporabe.⁴ Lastništvo se delno že izvaja s postavitvijo programskega požarnega zida (*firewall*), ki je (prvotno) nastal iz potrebe rešiti problem varnosti: nepooblaščenim osebam preprečiti dostop prek interneta do notranjega omrežja oz. računalnika. Požarni zid za selektivni dostop do notranjih, ločenih ali "zaprtih" informacij in skupnosti od uporabnic in uporabnikov zahteva geslo (*password*), lahko pa tudi plačilo za storitev ali udeležbo. Internet je sicer še vedno omogočen vsem tistim, ki imajo nekje računalnik in – zastoj ali plačljiv - dostop do medmrežja: doma, v šoli, knjižnici, službi itd. Vendar pa se določene vsebine, storitve in zaprte virtualne skupnosti omejuje samo še na upravičence do lastnine, storitev in/ali udeležnosti. Uni-verzalna in prostovoljna, tj. zastoj dostopnost do **vredne informacije** ali **storitve**, ki se je ob razmahu svetovnega spleta zelo poudarjala, se počasi, a konstantno zmanjšuje, omejuje in depopularizira. K osnovnemu vprašanju dostopa do interneta se torej pojavlja še sekundarno vprašanje dostopa, ki se več **ne enači** s povezavo v medmrežje!

Opoziciji povezava/dostop lahko dodamo isto strukturno situacijo oz. odnos spremenljivk **univerzalnost/vrednost**, ki izhaja iz pojmovanja besede vrednost v

² Cf.: Preface, str. XI, v: Jones, Steven (ur.), 1999: *Doing Internet research: Critical issues and methods for examining the Net*, Thousand Oaks, California: Sage.

³ Costigan, James T. (1999): *Intoduction: Forests, Trees and Internet Research*, str. XXIII, v: Jones (1999).

⁴ Isto.

zahodnem (kapitalističnem) smislu. To pojmovanje določa, da za nekaj, kar ima neko vrednost, vedno obstaja pot, po kateri to vrednost poberemo, navadno z denarno kompenzacijo ali z izmenjavo kapitala. Priče smo torej novim mejam interneta, ki jih vzpostavlja razmah in napredovanje **elektronskega trgovanja** nad zastoj dostopom do vredne in koristne informacije ali storitve.⁵

Tretja situacija pa izhaja iz konteksta, v katerem zelo posplošeno ločujemo obdobje, ko smo priključeni na medmrežje in dostopamo do storitev, vsebin, sporočil, ter obdobje, ko ne uporabljamo interneta. Označimo jo kot dvojiško nasprotje spremenljivk *on-line/off-line*.

3. Zakaj lahko prihaja do različnega vrednotenja interneta?

V družbenih učinkih interneta sta konteksta *on-line* in *off-line* **neločljivo povezana**. Hkrati pa udeleženci v kiberprostoru z začetka devetdesetih ali še prej, net-aktivisti, hekerji, elektronske virtualne skupnosti ali pa privrženci prostega programa poznih devetdesetih (*open-source software*, npr. prosti operacijski sistem *RedHat Linux*) in razne civilno-družbene organizacije za podporo svobode govora na internetu, internetni družbeni prostor pojmujejo kot **posebno** entiteto, **ločeno** resničnost, ki se vzpostavlja **izključno** na osnovi *on-line* interakcije in je neodvisna od *off-line* družbenih norm, interakcij, institucij moči ter fizičnih teles (kar sicer je njihova pravica kot uporabnikov in tvorcev interneta nasproti ne-uporabnikom interneta oz. "izkoriščevalcem" tehnologije za povečanje dobička).

Npr.: John Perry Barlow, internetni pionir (*cyberspace pionner*), "disident", "guru", soustanovitelj in aktivist organizacije *Electronic Frontier Foundation* ter avtor *Deklaracije o neodvisnosti kiberprostora*⁶ v tej deklaraciji zavrača vsakršno vmešavanje in suverenost vlad "industrijskega sveta", zagovarja "naravno neodvisnost" kiberprostora ipd. Zavrača kakršnokoli pravno vmešavanje in omejevanje kiberprostora kot organsko ločen svet, civilizacijo in dom *Razuma* ("the new home of Mind, a civilization of the Mind in Cyberspace"). Ali pa predlog deklaracije o človekovih pravicah v kiberprostoru,⁷ ki temelji na univerzalni deklaraciji človekovih pravic in si prizadeva za spoštovanje in uveljavljanje le-teh tudi v kiberprostoru, seveda prirejeno temu prostoru in pojmovanju ustrezno.

Nasproti takšnim podobam (*images*) začetnikov kiberprostora, ki nam jih je posredoval sam internet kot informacijski medij, stojijo ugotovitve raziskovalcev kibernetskega prostora, npr. raziskovalke – udeležne opazovalke L. Kendall.⁸

"Vendar pa naj dejstvo, da raziskovalci ne morejo domnevati skladnosti med *on-line* in *off-line* identitetnimi predstavami, ne vodi raziskovalcev k temu, da ločujejo *on-line* identitete od *off-line* teles in realnosti."

Na *on-line* kontekst **vedno** vpliva še sočasen *off-line* družbeni kontekst oz. obratno. Dogajajo se celo razširitve *on-line* razmerij v *off-line* svet. Vpliv *off-line* družbenega konteksta, organizacij in institucij je pri uporabi interneta torej še vedno dovolj velik in efekten. In ravno tega se vlade in multinacionalne korporacije močno zavedajo, ko posegajo ali, ko ravno zato posegajo v kibernetski svet interneta izključno le kot **re-aktualizacija** *off-line* družbeno veljavne izkušnje.

⁵ Isto.

⁶ A *Cyberspace Independence Declaration* na svetovnem spletu (WWW).

⁷ *Draft Proposal: Declaration of Human Rights in Cyberspace* na svetovnem spletu (WWW).

⁸ Kendall, Lori (1999): *Recontextualizing "Cyberspace": Methodological Considerations for On-line Research*, str. 71, v: Jones (1999).

4. Posegi v kibernetski prostor in omejitve interneta

Možna zavest o ločeni realnosti omogoča udeležencem v kiberprostoru mnoge multiple identitetne predstave oz. multiple, posamezniku lastne distinktivne karakterje (*multiple personas*),⁹ ki se udeležajo ("materializirajo" kot spletne strani, *e-mail* sporočila, *chat* v realnem času ipd.) v kiberprostoru na različne, večkrat zelo konfliktno načine ali dejanja ter so velikokrat v nasprotju z moralnimi vrednotami in normami družbe ali pa kar s konkretnimi veljavnimi pravnimi določili. Zato pa prihaja do **cenzure** in **omejitev**, ki jih je internet deležen, saj se od vzunaj (iz *off-line*) zakonsko regulirajo različne vsebine in storitve interneta (*on-line*). Nekaj primerov:

Najbolj razvpita in znana omejitev glede avtorskih pravic je povezana s spletno glasbeno storitvijo, imenovano *Napster*. To je spletna stran oz. storitev, ki (trenutno še) omogoča izmenjavo in poslušanje glasbe v MP3 digitalnem formatu. Prednost in novost *Napsterja* je v tem, da so vsi njegovi uporabniki hkrati poslušalci in ponudniki, ki ponujajo drugim poslušalcem svoje MP3 datoteke (plačila prosta *peer-to-peer* omrežja). Skladbe so se nenadzorovano poslušale in **prosto** prenašale prek interneta, kar pa je v bistvu bil tudi **prvotni smisel** interneta. S takšnim početjem se ni strinjala znana rockovska skupina, ki je identificirala več kot 335000 uporabnikov omenjene spletne storitve in jih obtožila "obsežnega kršenja avtorskih pravic". Poleg pravnega posega v svobodo interneta je bil ta primer tudi hud udarec anonimnosti izmenjevalcev datotek, saj se je z identifikacijo uporabnikov pokazala možnost nadzorovanja uporabnikov prek interneta. *Napsterju* seveda zelo nasprotuje tudi celotna industrija posnete glasbe ter ga poskuša "legalizirati" kot "zakonit poslovni model".

Cenzura se nanaša predvsem na svobodo izražanja in prost pretok informacij prek interneta. Najstrožji nadzor je z zakonodajo sprejela Kitajska, ki ima z zakonom enega najbolj restriktivnih pravnih mehanizmov na svetu, s katerim nadzoruje prost pretok informacij prek interneta. Imetniki spletnih strani in ponudniki internetnih storitev morajo objavljati samo novice državnih medijev. Za objavo novic se predhodno zahteva dovoljenje urada za informiranje, ki je pod pristojnostjo državnega sveta. Seveda ni potrebno posebej poudarjati, da je takšen nadzor v popolnem nasprotju s *Splošno deklaracijo človekovih pravic*, zlasti z 19. členom te deklaracije.¹⁰

Z razmahom e-trgovanja se je vzporedno pojavila problematika e-kriminala, ki je seveda potreben regulacije in nadzora. V ta namen je l. 2000 pri *Svetu Evrope* nastajal dogovor oz. pogodba o kiber-kriminalu. En člen te pogodbe določa, da naj ponudniki internetnih storitev (*Internet Service Providers*) ohranjajo zapise o aktivnostih njihovih uporabnikov. Organizacija za civilne svoboščine in človekove pravice na internetu, imenovana *Global Internet Liberty Campaign* (GILC), je v svojem protestnem pismu oktobra l. 2000 med drugim tudi zapisala, da "ti ukrepi sprožajo občutno nevarnost glede zasebnosti in človekovih pravic za uporabnike interneta in so v nasprotju z že dobro uveljavljenimi principi varovanja podatkov, kot so npr. *Navodila Evropske unije glede varovanja podatkov* [*Data Protection Directive of the European Union*]."¹¹

⁹ O tem govori zlasti S. Turkle (1995) v knjigi *Life on screen: Identity in age of the Internet*. Tudi L. Kendall, vendar multiple identitete nikakor **ne ločuje** od hkratnega off-line družbenega konteksta, ki ga udeležence/i skupaj ustvarja/jo, isto, str. 61.

¹⁰ 19. člen: "Vsakdo ima pravico do svobode mišljenja in izražanja v številni pravici, da nihče ne sme biti nadlegovan zaradi svojega mišljenja, in pravico, da lahko vsak išče, sprejema in širi informacije in ideje s kakršnimkoli sredstvi in ne glede na meje." Deklaracija je v slovenščini dostopna tudi na svetovnem spletu, npr. na spletnih straneh *Urada visokega komisarja za človekove pravice*, Ženeva, Švica.

¹¹ Iz pisma 35 organizacij - članic *Global Internet Liberty Campaign* Svetu Evrope glede predloga Kon-

Protest, ki ga je podprlo še 35 drugih podobnih civilno-druženih organizacij, je uspel, in v nasprotju s kitajskimi regulacijami so oblikovalci tega mednarodnega sporazuma pri Svetu Evrope kritike sprejeli ter so (bili) pripravljeni na spremembe sporazuma.

Britanski zakon o vpogledu v elektronske komunikacije, v elektronsko pošto in druge kodirane internetne komunikacije, je v nasprotju z 12. členom *Deklaracije o človekovih pravicah*, saj naj bi britanska podjetja od oktobra l. 2000 naprej rutinsko prisluškovala telefonskim pogovorom in odpirala e-poštna sporočila, ki so jih poslali zaposlenim, seveda brez vednosti ali privolitve zaposlenih, a v korist podjetja.¹² Zasebnost glede elektronske pošte zaposlenih v podjetjih je pereč problem, saj se elektronska pošta v lokalnem omrežju podjetja ne shranjuje samo na računalnik zaposlenega.

Nadzor in pregon e-kriminala je vsekakor potreben, saj so, v kibernetskem svetu internetno povezanih računalnikov vsega sveta, nacionalne, evropska ali globalne zakonodaje brez prave moči ter občutnejših pristojnosti. Zaradi lastnosti komunikacije v internetu: dvosmernost, večkanalnost in javnost je zaščita podatkov nujna. A ne na način totalnega nadzora vseh uporabnikov interneta, saj se, npr. po mnenju GILC-a, na tak način občutno kršita 12. in 19. člen *Splošne deklaracije človekovih pravic*.

V omenjenih primerih je očitno, da zakonodajno urejanje interneta oz. kibernetskega prostora še zdaleč ni v skladu s temeljnimi človekovimi pravicami. In zlasti ni v skladu z razvojem IT, ki je vpeljal nekatera nova in razlikujoča se družbena razmerja moči, s tem pa prehitel določena predobstoječa stara in sedanjemu stanju neustrezna razmerja. Vendar porast in koncentracija globalnega (internetnega) kapitala očitno to zahteva...

5. Kako kaže v prihodnje?

Prvotni prostovoljni model in smisel interneta in kiberprostor, ki so ga - tako romantično in hkrati anarhistično - opisovali kot ločeno in neodvisno realnost pionirji interneta ter mnenjski voditelji svobodnega izražanja v virtualnih skupnostih, danes seveda nima več začetne moči. Navdušenje in pričakovanja glede interneta so bila, realno gledano, prevelika in se, nekatera, kasneje niso nikoli uresničila. Prevlada komercialnega modela interneta kot elektronskega tržnega prostora nad prostovoljnim modelom je vse večja. Npr.: samo v Sloveniji je bilo sredi l. 2000 več kot 300 spletnih naslovov domačih ponudnikov, ki so se ukvarjali s spletno e-trgovino. Nekje vmes med tema modeloma, pa je, na srečo, še model elektronske javne službe (npr. knjižnice, upravne enote, bolnišnice, javno dostopne baze podatkov ipd.). A ne glede na svetovne ekonomske trende, ideološke podlage interneta in vplive v globalni svetovni organizaciji je internet medij z velikimi posledicami za družbeno, politično in ekonomsko življenje na svetovni, globalizirani ravni in hkrati za vsakega uporabnika posebej.

Že zaradi same narave interneta, omenjene na začetku te kratke analize, je potrebno k zakonski regulaciji elektronskega kiber prostora pristopati upoštevaje vse dosežanje ter bodoče raziskave, usmerjene v družbene učinke in povezave *on-line* in *off-line* interakcije ter novega izkustva s starim (npr. glede avtorskih pravic). Elektronsko spletno trgovanje in poslovanje kot dodaten prostor prilivanja globalnemu finančnemu kapitalu ne moreta biti dovolj prepričljiva vzroka za enostavno kopirano, vzporedno ali

vencije o kiber-kriminalu (Council of Europe Convention on Cyber-Crime), dne 18. 10. 2000, na svetovnem spletu (WWW).

¹² 12. člen: "Nikogar se ne sme nadlegovati s samovoljnim vmešavanjem v njegovo zasebno življenje, v njegovo družino, v njegovo stanovanje ali njegovo dopisovanje in tudi ne z napadi na njegovo čast in ugled. Vsakdo ima pravico do zakonskega varstva pred takšnim vmešavanjem ali takšnimi napadi." Isto.

zrcalno "e-zakonodajo" obstoječi zakonodaji. Zaradi specifične tehnološke (mrežne) narave interneta in uporabnikov, ki tvorijo internet tudi kot družbeno konstruirano realnost in hkrati kot pogoj te realnosti, ki jo ravno internetna tehnologija strukturno razločuje od obstoječe "realnosti", lahko nedodelana (zastarela) zakonodaja, neupoštevajoč temelj interneta - **uporabnika**, krši človekove pravice. Še posebej ob nespornem dejstvu, da internet predstavlja najcenejšo povezavo med dvema oddaljenima točkama po celem svetu povsod tam, kjer obstaja dostop v in povezava z mrežo, ki je, še vedno, v nenehnem stanju strukturne preobrazbe ter vsebinske širitve in spremembe. Z navedenimi primeri sem želel pokazati, da se civilna družba tega ter možnosti cenzure in nadzorovanja uporabnikov, ki se "mrežno" povezujejo v eno medmrežje, zaveda in (zato) tudi zavestno deluje v kiberprostoru.

Bibliografija:

- Costigan, James T. (1999): *Intoduction: Forests, Trees and Internet Research*, v: Jones, Steve (ur.): *Doing internet research : critical issues and methods for examining the net*, Thousand Oaks [etc.] : Sage, str. XVII-XXIV.
- Kendall, Lori (1999): *Recontextualizing "Cyberspace": Methodological Considerations for On-line Research*, v: Jones, Steve (ur.): *Doing internet research : critical issues and methods for examining the net*, Thousand Oaks [etc.] : Sage, str. 57-74.
- Spletni dokumenti (WWW)
- Barlow, John P. (1996): *A Cyberspace Independence Declaration*, URL: http://www.cff.org/pub/Publications/John_Perry_Barlow/barlow_0296.declaration [10. 12. 2000].
- Deklaracija o človekovih pravicah, Urad visokega komisarja za človekove pravice, Ženeva, Švica. URL: <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/slv.htm> [10. 12. 2000].
- Draft Proposal: *Declaration of Human Rights in Cyberspace*, URL: <http://www.be-in.com/10/rightsdec.html> [10. 12. 2000].
- Global Internet Liberty Campaign Member Letter on Council of Europe Convention on Cyber-Crime, URL: <http://www.gilc.org/privacy/coe-letter-1000.html> [10. 12. 2000].